

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.7>

ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Журавський Р.,
аспірант кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка»
e-mail: rostyslav.t.zhuravskyi@lpnu.ua

Журавський Р. Правова ідеологія як ідейно-теоретична основа діяльності громадських організацій в Україні.

У статті окреслити концептуальні особливості правової ідеології як ідейно-теоретичної основи діяльності громадських організацій в Україні. Доведено, що громадські організації мають значну перспективу долучатися до формування правової ідеології в українському суспільстві. Адже, вони, по-перше, постають гарантами непорушності, реалізації та захисту особистих прав людини та громадянина; по-друге, є засобом самоорганізації членів суспільства та реалізації ними інтересів; по-третє, виступають ефективним інститутом демократичного контролю за функціонуванням державної влади та ступенем втручання держави у суспільні відносини; по-четверте, дають громадянам можливість безпосередньо на процес прийняття важливих для суспільства рішень. Отже, громадські організації виступають визначальним чинником формування правової ідеології, а відтак засобом змін у сучасному суспільстві, ефективним інструментом реалізації та захисту спільних інтересів, що гарантуються та охороняються Конституцією України.

Зауважується, що з огляду на глобалізаційні виклики, громадські організації повинні змінити форму та методи роботи, що означає використання ними нових цивілізаційних підходів до формування правової ідеології в суспільстві. Упродовж останніх років громадським організаціям вдалося отримати нові права та форми для формування правової ідеології у нашій державі, а саме можливості: законодавчої ініціативи, консультативної та експертної допомоги, інформаційної підтримки власних дій та дій владних структур, соціальної підтримки та контролю.

Ключові слова: правова ідеологія; громадські організації; право; демократія; держава; громадянське суспільство; групи інтересів; діяльність; суспільні відносини; особисті права людини та громадянина.

Zhuravskyi R. Legal ideology as the ideological and theoretical basis of the activities of public organizations in Ukraine.

The article outlines the conceptual features of legal ideology as an ideological and theoretical basis for the activity of public organizations in Ukraine. It has been proven that public organizations have a significant perspective to join the formation of legal ideology in Ukrainian society. After all, they, first of all, become guarantors of the inviolability, implementation and protection of personal rights of a person and a citizen; secondly, it is a means of self-organization of society members and realization of their interests; thirdly, they act as an effective institution of democratic control over the functioning of state power and the degree of state intervention in social relations; fourth, give citizens the opportunity to directly participate in the process of making important decisions for society. Therefore, public organizations act as a determining factor in the formation of legal ideology, and therefore a means of change in modern society, an effective tool for the realization and protection of common interests guaranteed and protected by the Constitution of Ukraine.

It is noted that in view of the challenges of globalization, public organizations must change the form and methods of work, which means their use of new civilizational approaches to the formation of legal ideology in society. In recent years, public organizations have managed to obtain new rights and forms for

the formation of legal ideology in our country, namely the possibility of: legislative initiative, consulting and expert assistance, informational support for their own actions and the actions of power structures, social support and control.

Key words: legal ideology; NGOs; right; democracy; state; civil society; interest groups; activity; public relations; personal rights of a person and a citizen.

Постановка проблеми. Правова ідеологія формує правові цілі розвитку країни, визначає фундаментальні засади національного законодавства, обґрунтовує та оцінює правові явища, акумулює виникнення корисних для держави та суспільства правовідносин. Особливість правової ідеології полягає не лише в істотному впливі на правову систему в цілому, але і на особистість. Вона сприяє розумінню правових норм та принципів, прав й обов'язків людини, а відтак, і визначає поле правомірної поведінки. Правова ідеологія є ефективним засобом вибору правильного вектору особистісної поведінки, її аксіологічної аргументації та способом мотиваційної внутрішньої самоорганізації. Завдяки правовій ідеології людина може оптимально ідентифікуватися та адаптуватися у соціумі, позаяк вона зорієнтує індивідуума на соціально-правові цінності, елімінуючи протиправні умисли.

Зі застосуванням правової ідеології окремі члени суспільства, а також громадські організації та державні інститути формують власне відношення, осмислення та усвідомлення правової дійсності, виробляють чіткі правові критерії оцінки соціального життя, його цінностей і водночас механізми гармонізації відносин між особою суспільством й державою. Для цього правова ідеологія впливає на характер правотворчого процесу, синтезуючи різноманітні соціальні і національні очікування у напрямку досягнення суспільного консенсусу. Стереотипи, які досі превалюють у державній та суспільній свідомості, не сприяють сучасному розумінню форм діяльності громадських організацій як способу впливу на формування правової ідеології. Хоча активних дискусій із цієї проблеми в наукових колах сьогодні практично немає, проте й єдиної думки не склалося, а це дає нам підстави на власне уявлення про неї.

Аналіз дослідження проблеми. В контексті сучасних глобалізаційних викликів загалом, і воєнних реалій в Україні зокрема, проблема ролі громадських організацій у формуванні правової ідеології набуває особливої актуальності. Проблема функціонування громадських організацій відображена у багатьох роботах, авторами яких є зокрема: М. Бондаренко, А. Буханевич, О. Гарань, Т. Гарасимів, А. Карась, І. Коваль, В. Ковальчук, А. Колодій, О. Кудіна, О. Мазур, Н. Нижник, В. Олуйко, В. Полохало, І. Пасько, О. Скрипнюк, І. Софінська, В. Федоренко, В. Чорнописька, Ю. Шемшученко, Я. Ярош та інші.

Дослідженням формування правової ідеології займалися такі вчені, як: О. Байков, С. Бобровник, І. Веркалець, Ю. Власова, І. Гавриленко, Л. Губернський, О. Заздравнова, І. Жаровська, В. Калітинський, О. Коцюба, Ю. Кривицький, І. Лихачов, А. Луцький, І. Максимова, Т. Михайліна, М. Недюха, Н. Оніщенко, О. Парута, С. Піскунова, О. Ситник, Е. Суліма, О. Таран та інші. Незважаючи на певні наукові доробки щодо проблеми формування правової ідеології, сьогодні існує ціла низка не досліджених її аспектів, як термінологічного та онтологічного характеру зокрема, так і участі у цьому процесі інститутів громадянського суспільства загалом.

Мета статті – окреслити концептуальні особливості правової ідеології як ідейно-теоретичної основи діяльності громадських організацій в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах військових реалій та політико-правової модернізації в Україні виняткової значимості набуває чітке функціонування інститутів громадянського суспільства. Оптимальне використання форм діяльності громадських організацій надає необхідного динамізму та результативності трансформаціям, які відбуваються у країні, і є одним із визначальних чинників утвердження демократії, розвитку громадянського суспільства, побудови правової держави.

Саме завдяки громадським організаціям значна кількість громадян бере участь в активній правотворчій та соціальній діяльності держави, відбувається реалізація і захист прав та інтересів людини. Громадські організації налагоджують комунікацію між громадянським суспільством і державою, за їх посередництвом особа чи певна соціальна спільнота може заявити про низку своїх вимог. Зі свого боку, владні інституції теж вдаються до використання громадських організацій з метою звернення до населення, щоб отримати підтримку у вирішенні того чи іншого завдання. Громадські організації не залежать від державного апарату, однак вони здатні впливати на державні інституції, захищати суспільство від необґрунтованого втручання держави в громадське життя.

Створення та функціонування громадських організацій ґрунтується на конституційному праві – свободі об'єднань. Відтак, громадські об'єднання є незалежними від державної влади у виборі напрямів діяльності, вони є неприбутковими формуваннями, що спільно функціонують у внутрішньому та зовнішньому середовищі на досягнення громадських цілей, передбачених Конституцією України та нормативно-правовими актами громадських об'єднань. Формування демократичної політичної системи в Україні створило базис для вільного функціонування громадських організацій, можливості діяти легально та застосовувати різні форми впливу, зокрема й ідеологічний. В умовах структуризації українського суспільства, яка триває протягом всього періоду незалежності, об'єднання громадян трансформуються, консолідуються і належать до активних учасників правового розвитку нашої держави.

Плюралізм різних форм громадських організацій, як відзначає Я. Ярош, інтерпретується передусім через дефініцію «групи інтересів». Під «групами інтересів» розуміються добровільні об'єднання людей із формальною структурою, в яких особисті вимоги поєднуються з правовою, моральною, економічною суспільною вигодою, і які виражають себе всередині своєї організації або через співробітництво та впливи, контактують з іншими суспільними групами, політичними інститутами та органами державної влади [1, с. 166]. Такий вплив здійснюється засобами тиску на сфері прийняття рішень державними органами та пропагандою певних ідеологічних установок серед соціуму. Як зауважують вчені, громадські організації є допоміжною суспільною інституцією у системі реалізації та становленні демократії, одним із завдань якої є сприяння у залученні соціуму до участі у вирішенні їхніх проблем. Разом з тим, громадським організаціям характерна певна автономність від політики, позаяк держава безпосередньо не втручається в їхню діяльність, а лише регулює її відповідно до чинного національного законодавства [2, с. 547].

Підтримуємо позицію О. Хуснутдінова, що громадські організації в демократичній державі є засобом правового ідеологічного впливу та інституту формування громадянського суспільства. Зростання їхньої кількості є позитивною тенденцією у процесі формування правової ідеології суспільства. У державотворчому процесі демократичного суспільства участь у громадському русі є механізмом реалізації прав громадян на участь в управлінні країною, і при цьому вони виконують різні функції: індикатора суспільно-політичних відносин між владою та суспільством; виконання соціальних і політичних замовлень суспільства; артикуляції інтересів різноманітних соціальних груп [3, с. 376].

Характеризуючи потенціал громадських організацій у формуванні правової ідеології слід зауважити, що коли громадяни реально долучаються до вирішення загальнодержавних і соціально-значимих проблем, це сприяє тому, що формується ефективна правова матерія, яка забезпечує права та потреби соціуму загалом, і кожної окремої особи зокрема. У сучасних умовах інститути влади в Україні практично вичерпали свої внутрішні ресурси і не в змозі успішно вирішити проблему активізації процесу формування правової ідеології. Як показує досвід країн західної демократії, що становлення громадянського суспільства можливо досягти лише на основі утвердження правової ідеології, зусиллями громадянських інститутів, зокрема громадських організацій. Цей процес водночас сприятиме й соціальній інтеграції українського суспільства. Соціальна інтеграція в широкому розумінні передбачає об'єднання, згуртування, консолідацію соціальних суб'єктів, сил і систем в єдине ціле з метою досягнення певних спільних цілей, зміцнення держави, подолання кризової ситуації, відновлення стабільності тощо [4, с. 144].

Громадянське суспільство – це простір соціальної взаємодії, що складається зі сфери приватного, різних об'єднань, громадських рухів і публічної комунікації. Громадянське суспільство також є своєрідною спробою об'єднати, консолідувати широкий спектр діяльності агентів, незалежних від держави, спрямувати на те, щоб «відсунути» державу, розширити вплив громадянського суспільства [5, с. 6]. Таке суспільство можуть створити лише вільні громадяни з високим ступенем правової, політичної, економічної, соціальної культури і належним рівнем добробуту, спроможні жити у демократичних умовах. Сутність громадянського суспільства полягає в забезпеченні прав людини, що є визначальним інтегруючим чинником. Особистість у такому суспільстві має гарантоване право вільного вибору тих чи інших форм економічного та політичного буття, ідеології, світогляду, а також можливості вільно висловлювати свої погляди, спільно з державою формувати розвинені правові відносини заради суспільного блага [6].

Дослідження проблем ролі громадських організацій у формуванні правової ідеології дозволяє зазначити, що реальний, динамічний розвиток цих інститутів в українському суспільстві – шлях до

соціальної інтеграції та національної консолідації. На противагу західним демократичним державам, де взаємодія між державою та громадськими організаціями віддзеркалює баланс сил та груп інтересів, який склався в результаті еволюції демократії, в сучасній Україні простежується лише формальна зацікавленість держави щодо діяльності цих інститутів. Держава до кінця не оцінює реальної користі (а деякі політичні сили взагалі у цьому не зацікавлені) від діяльності останніх.

Роль громадських організацій як суб'єктів громадянського суспільства слід розглядати у двох аспектах: по-перше, вони в міру формування суспільства нового типу певним чином обмежують можливості держави щодо її втручання в усі сфери життєдіяльності людини; по-друге, основна потужність та дієвість громадських організацій полягає в самоорганізаційній активності соціальних суб'єктів: зацікавленості громадськості у вирішенні конкретних питань свого існування (на рівні держави, регіону, місцевої громади чи окремої організаційної структури) і розуміння того, що їхні інтереси повною мірою можуть бути висловлені, захищені та реалізовані лише самими громадянами, за безпосередньої їх участі. Так, громадські організації захищають громадянина від тиску держави, консолідують суспільство, створюючи підстави для соціальної інтеграції. Державність неможлива без своєї природної основи – громадянського суспільства, а воно, так само, неможливе без держави, яка оформлює його в певну єдність [7, с. 57].

Функціонування громадських організацій у межах громадянського суспільства сприяє засвоєнню громадянами правових норм і цінностей, характерних сталим демократіям, і тим самим інтеграції різних груп інтересів навколо них. На громадські організації покладаються також виховна, освітня, інформаційна функції, втілення ідеалів, принципів та інших базових цінностей суспільства (а не окремих груп) у правові, політичні, культурні та економічні процеси. Саме громадські організації, як суспільні коаліції, а не протести людей, в змозі реально формувати правову ідеологію.

Підтримуємо позицію, що для зацікавлення державних інституцій діяльністю інститутів громадянського суспільства слід активізувати роботу громадських організацій та визначити пріоритетні напрями їх діяльності, передати чи частково делегувати їм окремі функції державних органів [4], наприклад, з питання формування правової ідеології. Для України, яка ще прямує до міжнародного правового простору важливого значення набуває діяльність громадських організацій у сфері соціальних, правозахисних послуг, захисту прав споживачів, захисту прав пацієнтів, захисту гендерних прав, екологічний захист, сприяння європейській інтеграції, забезпечення інформаційного доступу та підтримки, що обумовлюється складністю соціально-економічних проблем транзитивного суспільства та поступовою євроінтеграції.

З огляду на це, громадські організації мають значну перспективу долучатися до формування правової ідеології в українському суспільстві. Адже, вони, по-перше, постають гарантантами непопущності, реалізації та захисту особистих прав людини та громадянина; по-друге, є засобом самоорганізації членів суспільства та реалізації ними інтересів; по-третє, виступають ефективним інститутом демократичного контролю за функціонуванням державної влади та ступенем втручання держави у суспільні відносини; по-четверте, дають громадянам можливість безпосередньо на процес прийняття важливих для суспільства рішень. Отже, громадські організації виступають визначальним чинником формування правової ідеології, а відтак засобом змін у сучасному суспільстві, ефективним інструментом реалізації та захисту спільних інтересів, що гарантуються та охороняються Конституцією України.

Висновки. Дослідження можливостей формування правової ідеології громадськими організаціями свідчить, що лише окремі з них переслідують таку мету, більше того, існуючі обмеження стримують їхній потенціал та впливають на загальний «результат». Окрім цього, на спроможність діяльності громадських організацій у цьому напрямі впливає те, в яких межах вони діють: на всеукраїнському рівні чи лише в межах регіону, перші мають суттєво більше комунікативних можливостей, а відповідно й значно більшу аудиторію для правового ідеологічного впливу.

Таким чином громадським організаціям належить важлива роль у справі забезпечення стабільної демократичної еволюції українського соціуму. Чим активніше громадські організації сприятимуть формуванню правової ідеології, тим сильнішою буде демократизація суспільства, його динамічність. З огляду на глобалізаційні виклики, громадські організації повинні змінити форму та методи роботи, що означає використання ними нових цивілізаційних підходів до формування правової ідеології в суспільстві. Упродовж останніх років громадським організаціям вдалося отримати нові права та форми для формування правової ідеології у нашій державі, а саме можливості: законодавчої ініціативи, консультативної та експертної допомоги, інформаційної підтримки власних

дій та дій владних структур, соціальної підтримки та контролю. Роль громадянських організацій у формуванні правової ідеології визначається тим, що вони як інститути громадянського суспільства являють собою природний фундамент демократії. Завдяки, діяльності громадських організацій у цьому напрямі можна сформувати міцну демократичну державу та реформувати соціальну сферу.

Список використаних джерел:

1. Ярош Я. (2016) Специфіка співпраці політичних партій і громадських організацій у політичних процесах України. *Панорама політологічних студій. Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. Вип. 14. С. 164–170.
2. Громадські організації та органи державного управління: питання взаємовідносин (2007). Упоряд. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйко. Хмельницький: Вид-во ХУУП. 198 с.
3. Хуснутдінов О. (2002) Про Концепцію державної політики. *Збірник наукових праць УАДУ*. Київ: Вид-во УАДУ. № 1. С. 374–380.
4. Чернявська О.В. Громадські організації як чинник активізації процесу формування громадянського суспільства в Україні: потенціал та можливості. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2009/07/144-152__no-3__vol-30__2009__UKR.pdf (дата звернення: 22.08.2023).
5. Онищенко О. (2002) Громадянське суспільство: тенденції. *Людина і політика*. № 6. С. 4–9.
6. Михайловська О. (2005) Держава і розвиток інститутів громадянського суспільства. *Політичний менеджмент*. № 3. С. 108–114.
7. Костенко А.М. (2018) Вплив інститутів громадянського суспільства на євроінтеграційні процеси України: монографія. Суми: Сумський державний університет. 411 с.